

Incipiunt consuetudines Feudorum Col
latio decima. Et primo de his qui feudū da
re possunt et qui non et qualiter acquiratur
et retineatur.

Quia de feudis tractaturi sumus vidē
dum. Primo an hic liber sit approbatus et pcedit hec questio i cō
stitutioibus non editis ab impatore. Et q sic, patet quia ille cōstitu
tiones allegant p glo. vtriusq; iuris. legunt in scolis publicis. et cō
tinent in se ratōem et lex est quicquid in ratōe p̄sistit. j. di. cōsuetus
po. 30. an. in. c. ij. e. ti. fa. no. p. Bar. in. l. j. ff. si cer. pe.

Quid sit feudum et qui feudum dare possunt.

Feudum
capitanei fg.
Valuatores
Capitanei

Est aut feudū beneficiū seculariū no. in. c. in p̄ntia de p̄ba. feudū aut dare p̄nt
archieps: eps: abbas. abbatissa p̄positus. si autē cōsuetudo eorū feudū dare fuerit
marchio comes s̄lt̄ feudū dare p̄nt q̄ pp̄rie regni vel regni capitanei dicunt. S̄lt̄
et alij qui ab istis feudū accipiunt qui pp̄rie regis vel regni valuatores dicunt.
Sed hodie capitanei dicunt seu appellantur qui et ip̄i feuda dare possunt. Ip̄i ve
ro qui ab eis accipiunt feudū: minores valuatores dicunt. Et quidem antiquissi
mo tempe dñi qñ voluerunt poterant rem in feudum a se datam auferre. postea
vero cōuentum est vt post annum tantū firmitatem haberent. deinde statutu ē vt
vsq; ad vitam fidelis p̄duceret. postea tamen sic p̄gressum est vt ad alios deueni
ret. in quos scz dñs hoc vellet beneficiū p̄firmare.

De feudo guardie et castaldie.

Castaldus
Guardianus
Economicus
Millicus

Castaldus siue actor dicitur cui res dñi cōmittunt gubernāde. L. de sacro ecc.
l. iudem? circa p̄n. qui et guardianus dicitur: id est cultos. vt al dicit economus cui
gubernāda res ecclesiastica mādāt Millicus aut dicitur q̄ fructib? papiedis p̄ponit
vt. ff. de insti. l. sed cum villico. Et licet al feudū hodie sit p̄peruum: in hoc tamē
feudo. siue castal. q̄ quod datur p̄ mercede alicuius rei: post annum pō auferri etiā
p̄ticio p̄ eo dato nō restituito nisi ad certū r̄ps datū sit vt infra.

Qui successores feudū dare tenentur

Si p̄sona ecclesiastica facit inuestituram de feudo q̄ ab alio detinet antequāz
sibi appropriet: nō tenetur successor eius. et si pure aliquē inuestierit exmanit seu.
Si aut sub cōditōe fecit inuestiturā et ecōuerso p̄tente vasallo: inuestituraz
recusare non valet. Secus est in p̄sona p̄uati. quia tunc vtriusq; successor obli
gatur infra. fide seu. controuer. fu. c. moribus

Si de inuestitura feudi controuersia fuerit

Quidam habent hic glosatum. vacat hoc. c. p̄pter inferius. c. de p̄tro. seu.
apud pares. cur. ter. c. si inter dñm. Hōue inuestiture interesse debent pares
si tamen dñs pares habeat Si autem non habet tunc sufficient extranei. infra. q̄

Ufus Feudorum

et. sicut ne. ad. pban. no. inuesti.

Quibus modis feudum amittatur.

Si dominus prelium campestre habuerit et vasallus eum morantem in ipso prelio dimisit non mortuum nec ad mortem vulneratum feudum amittere debet. Item si vasallus cucurbitauerit dominum: id est cum uxore eius concubuit vel concubere se exerceuerit aut cum ea turpiter lusit. vel si cum filia aut nepte ex filio aut cum sorore domini concubuerit. iure feudum amittere censetur. Similiter si dominum assalierit: vel castrum domini sciens dominum vel dominam ibi esse: vel cum inimicis domini amicitias copulauerit vel alias contra dominum se habuerit. amissione feudi multabitur. et feudum ad dominum reuertitur.

Cucurbitare.

Episcopum vel abbatem vel abbatissam vel dominum plebis feudum dare non posse.

Clerici res ipsius ecclesie in feudum dare non possunt de nouo. sed alias quas datas inuenerunt tempore sui ingressus non prohibentur. et hoc est quod hic dicitur quod videlicet ei subiecte sunt. etc.

De natura feudi.

Natura feudi hec est ut si quis principes inuestierit capitaneos suos de aliquo feudo: non potest eos deuestire sine culpa. simile. infra. de feu. sine cul. no. 2. 6. §. et ti. quo tpe. mil. inuef. pe. de. c. iij.

De successione feudi.

Si quis deceaserit filiis et filiabus supstitibus: succedit tamen filiis. equaliter vel nepotes ex filio loco sui patris. nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente.

Qui successores tenentur.

Si quis inuestitus fuerit de aliquo feudo post mortem eius vel si quis fuerit inuestitus sub condicione aliqua vel tempore de quo nullus erat inuestitus siue promoueriatur tenens feudum siue inuestitor siue inuestitus. inuestitor et inuestitoris heredes teneant inuestito vel heredi eius veniente tempore vel condicione.

De contentione inter dominum et fidelem de inuestitura feudi.

Si contentio fuerit inter dominum et fidelem de inuestitura feudi pro pares curie dirimatur. istud pleni⁹ no. 7. quod sit inuesti. c. j. §. j. et infra si de inuesti. in. do. et va.

De pignori data feudo quid iuris sit.

Si quis voluerit dicere de pignore sibi dato se inuestitum esse: non credatur suo iuramento: sed testibus idoneis paribus dominus.

De contentione inter me et dominum de portione feu. fratris mei defuncti.

Si contentio fuerit inter me et dominum de portione id est dimidietate feu. fratris mei defuncti dicendo paternum esse: ille vero minime siue possideo pro me siue per alium dabitur mihi iusurandum scilicet patrem meum iure inuestitum fuisse. etc.

§

De alienatione feudi.

¶ Si clientulus voluerit patris sui feudum alienare. id est medietatem sine domini voluntate: poterit hoc facere: sed totum alienare non potest. al. feudum. amittet. et non valebit quod factum est.

De feudo marchie. vel comitatus vel ducatus.

¶ De marchia vel ducatu vel comitatu vel aliqua regali dignitate si quis investitus fuerit per beneficium ab imperatore. ille tamen debet habere. heres enim non succedit ullomodo nisi ab imperatore per investituram acquisierit.

An maritus succedat uxori in beneficio.

¶ Si femina beneficium et maritus moriatur: nullomodo succedit in beneficio maritus nisi si specialiter investitus fuerit. et si ipsa femina filios genuerit. licet si iure in beneficium matris succedere non deberet quia non fuit dicitur vel investitus fuerit quia femina versus regni ad beneficium vocatur paternum vel maternum. tamen si equitate dicamur filios debere succedere.

De feudis datis minoribus valuatoribus quid iuris sit.

¶ Si minores valutores beneficium tollere voluerint minimis valuatoribus. et tunc illud totum correctum est. de natura. feudum. in si.

Quibus modis feudum amittatur.

De hoc dixi supra in tit. simili.

Apud quem vel quos controversia feudi diffiniatur.

¶ Dixi supra de investituris. feudum.

¶ Constituciones feudi domini lotharii imperatoris quas ante ianuam beati petri in ciuitate romana condidit obseruandas.

¶ Loquitur de feudis militum.

De beneficio fratris et qualiter frater in beneficio fratris succedit.

¶ Frater non succedat fratri in beneficio sed dominus habeat nisi per investituram a domino ordinatum fuerit. vel ubi beneficium de communibus bonis fuerit emptum. vel viri ut quod domino sciente si infirmul steterunt vel in hostem regis acquisierint.

De feudo sine culpa non amittendo.

Satis clarus est. de hoc dixi supra de natura. feudum.

Quo tempore miles investituram petere debeat.

¶ Nemo miles ultra annum et mensem vadat ut investituram beneficij sui a filio vel successore domini non petat. nisi iusta causa interueniente tempore non petierit.

De petitione inter dominum et vasallum de investitura feudi.

¶ De hoc supra si de investituris. inter dominum et vasallum. prouenerit. supra.

Quemadmodum feudum ad filiam pertineat.

¶ Filia non habet beneficium patris nisi a domino redemerit.

Uſus Feudorum

Quibus modis feudum conſtitui poteſt.

Feudum. ſiue inueſtitura nullo modo poteſt conſtitui etiã ſi domino iubente q̄s alienius rei nomine feudi poſſeſſionem nanciſcit et teneat.

Si de inueſtitura inter dominũ et vaſallum liſ oriãt.

De hoc s̄. hic tñ traditur forma noua.

De feudo dato inuicem legis cõmiſſorie reprobando.

Feudum non ſub pretextu pecunie ſz amore et honore dñi acquirendum eſt. z ideo non poteſt feudũ aquiri ſcõm pactũ legis cõmiſſorie occaſione pignoris.

De uſu mediolanenſium ſecundum quõſdam.

Non utitur hoc uſu.

Incipit Liber Secundus.

De feudi cognitione.

Conſuetudo in feudis uicit leges. Et feudum nõ poteſt conſtitui niſi in rebus ſoli aut ſolo coherentiõ.

Conſuetudo feudi.

Quid ſit inueſtitura feudi.

Inueſtitura pprie dicitur poſſeſſio. Abuſiue autẽ modo d̄: inueſtitura qñ haſta vel aliud quodlibet corporeũ porrigat a dño ſe inueſtiturã facere dicenti. et debet fieri ſaltem ab eo q̄ habet vaſallos corã duobus ex illis ſolẽnter.

Inueſtituras

Per quos fiat inueſtitura et per quos recipiatur.

Inueſtitura aut ſit de veteri bñſtitio et p̄t etiã a minore fieri. Noni aut inueſti. feu. non ab alio recte ſit niſi ab eo qui legitime ſuorũ bonorũ admĩſtratorẽz habz. Sed etiã res cuius alienatio p̄hibet nec p̄ bñſtitũ dari cõcedit. uſi in caſtibus.

Quid p̄cedere debeat an inueſtitura vel fidelitas.

Inueſtitura debet p̄cedere fidelitatem id eſt iuſturandum q̄ a vaſallo p̄ſtari debet domino de quo. j.

Qualiter iurare debeat vaſallus domino fidelitatem.

Hic ponitur forma. q̄. et. xxiij. q. v. de forma. habetur.

De forma fidelitatis.

Ecce alia forma.

De noua forma fidelitatis.

Iſtud. c. i. pauc̄ p̄ſuetudib⁹ inuenitur qz nouiter eſt inuẽtũ vt in p̄n. i. p̄ius.

De inueſtitura de re aliena facta.

Qui aliene rei ſciens inueſtiturã accipit niſi pacto ſpeciali ſibi p̄ſpererit de entione agere non poterit. Ignorans uero recte ager vt aliquid eiũdem bonitatis ſeu quantitatis ei p̄ſtetur.

Qualiter olim poterat feudum alienari.

Olim vasallus dñi infcio vel inuito feudi ptem vendere poterat. retenta vis
delicet alia pte. hic aut ponitur optima puetudo noua.

Quis dicatur marchio. comes. capitaneus. vel ualuafor

Dux.
Marchio.
Comes.
Capitaneus
Valuafores
maiores.
Valuasini.
Soldata.

Qui a pincipe de ducatu aliquo inuestitus est dux vocatur: qui vero de mar
chia marchio. dicitur autem marchia quia marcha et plurimū in terra mare sit po
sita a mari et archia id est principatus maris. Qui vero de aliquo comitatu fu
erit inuestitus comes appellatur. Qui a pincipe vel aliqua potestate: de plebe
aliqua vel plebis pte est inuestitus capitaneus appellatur. qui pprie ualuafores
maiores olim vocabant. q̄ x̄o a capitaneis antiquis beneficiū tenent ualuafores
minores dicuntur. Qui autem a ualuaforibus feu. q̄ a capitaneis similiter acces
perint receperint. ualuasini id est minimi ualuafores appellantur. Soldata aut
est p̄statio q̄dā annua et gratuita q̄ a neutra pte transit in heredem.

**De successione fratrum vel de gradibus.
succedentium in feudum.**

Ad lineas ex transuerso nō porrigitur nisi antiquū feudū. et descendentibus
deficientibus vt hic et supra. de succ. feu. et s̄. de na. feu.

De fratribus de nouo beneficio inuestitis:

Portio fraterni feudi. etiā simul inuestitū altero defuncto non pertinet ad fra
trem etiam simul inuestitū nisi facta fuerit eo pacto in inuestitura.

De inuestitura q̄ ticius accepit a sempromio.

Hic est parua dubitatio.

**De uasallo decrepitate etatis qui feu.
refutauit vt filij inuestirentur.**

Feudū quis refutatus sit: nihilominus est paternū nisi ad hoc refutaretur q̄si
de nouo ipso bene inuestiret. intellige tñ cōsentientibus his ad quos per succes
sionem est puenturum vt infra. de eo qui. si. feu. ag.

De inuestitura in maritum facta:

Cum vterq̄ dñi. feuda uasallum se asserit: licet vn⁹ de nouo alius de veteri
stendat. non ipse dñs iudex. est sed ordinarius vel arbiter litigiū terminabit.

De controuersia feudi apud pares terminanda:

De hoc dixi s̄. si de cōtro. feu.

**De eo qui sibi vel heredibus suis mascu
lis vel feminis inuestituram accepit**

Cho. in hoc ti. potissime quantū sit potior masculorum q̄ feminaz cōditio. nā
masculus excludit germanā suam.

De duobus fratribus a capitaneo inuestitis.

Quicquidq̄ sibi suisq̄ heredib⁹ videt̄ p̄sperissē: sit. ff. de pb. si pactum.

Nota.

Uſus Feudorum

¶ An remoueri debeāt testes qui pares esse deſſerunt

¶ Dic q̄ ſufficit tpe inueſtiture pares fuiſſe. etiā ſi poſt ea pares eſſe deſināt.

De controuerſia inter epiſcopum et vaſallum.

¶ Quicqd̄ inter hos ſiue de inueſtitura ſiue de fidelitate ſiue de principali cauſa agendum eſt. p̄ ſuam curiam eſt expediendum.

De vaſallo milite qui arma bellica depoſuit.

¶ Qui deſijt eſſe miles ſeculi et factus eſt miles xp̄i. bñficiū amittit. cum non Miles xp̄i poſſit facere oſſitiū. ergo nec beneficiū ad eum ptinebit.

De milite vaſallo qui contumax eſt.

¶ Si miles ad tertiam uocationē dñi nō uenerit hoc ipſo feudū amittit.

¶ In quibus cauſis amittatur feudum,

De hoc ſ. in ſimili ti. dixi.

Que ſuit prima cauſa beneficii amittendi.

Hac rubrica raro utimur. quia ſub ſuperiori continetur.

¶ Si vaſallus ab aliquo interpellatus fuerit et dominus eum defendere noluerit.

Si vaſallus cū de feudo interpellabatur: auctorem ſuum id eſt dñm ut eum defenderet uocauit et hoc pbare poſſit. ſi in eo iudicio vaſallus fuerit victus: do minus ſibi imputet.

¶ Si de feu. cōtentio ſit inter dñm et cognatos vaſalli.

Multa ſpecialia ptinet hic ti.

¶ De pace tenenda et eius uiolatoribus.

Qui pacem iurata m̄ frangit et quinq; ſolidos furatur ſuſpēditur.

Hic ſinitur lex Deinde conſuetudines regni incipiunt.

Multa capitula continet.

De filijs natis ex matrimonio ad morganicam p̄tracto.

¶ Morganica d̄r donatio facta vxori i recōpenſā uirginitatis p̄ma nocti amiſſe:

¶ De feudo femine.

Morganica.

Femininū feudū ſine pacto ſp̄ali deficiētib⁹ filijs maſculis ad filias ptinebit.

¶ Si vaſallus feudo p̄iuetur cui deferatur.

Dic ut in ti.

¶ Quiteſtes neceſſarij ſunt ad nouam iſtitutionē p̄bandū

Semper pares curie ſunt neceſſarij ad p̄bandū iſtitutionem feu.

¶ De conſuetudine feudi.

Dic ut in eo.

De lege Conradi.

Hec lex ptinet ſi inter capitaneos p̄troueria fuerit corā rege ſiniri.

¶ De clerico qui inueſtituram. facit.

Lex conradi.

Cleric⁹ faciēs inueſtiturā de ſuis bōis: ei⁹ ſucceſſor oſiſio cogit eā adimplere.

An mutus vel aliter imperfectus feudum teneat.

¶ Dic q̄ tales non possunt retinere qz ipm̄ deseruire non possūt. sicut dicimus in clerico: et femina: et similibus.

An ille qui interfecit fratrem dñi sui: feudum amittit?

¶ Dic q̄ non.

De vasallo q̄ p̄tra p̄stitutionē lotharij regis bñficiū alienauit.

Constitutio

¶ Si totum alienauit p̄dit totum. Si p̄tē p̄det eam et ad dñm̄ reuertatur.

¶ De alienatione paterni feudi.

¶ Alienatio paterni feu. non valet sine domini voluntate.

De capitulis cōradi.

¶ Hec sunt capitula q̄ sequuntur.

¶ De cōtrouersia inter masculum et feminam de beneficio.

¶ Creditur masculo cū suo iuramēto dicente feu. esse masculinū.

De controuersia inter dominum et emptorem feudi.

¶ Dic vt̄ in eo.

¶ De controuersia inter vasallum et alium de beneficio.

¶ Dic vt̄ in eo.

Quid iuris sit si vasall⁹ post alienationē feudū recuperet.

¶ Hic traditur hoc ius.

¶ An agrauatus vel filius defuncti possit retinere feudum repudiata hereditate.

¶ Si paternum fuerit poterit. alias non.

An apud iudicē vel curiā dñi: q̄stio feudi debeat tminari:

¶ De hoc s̄.

¶ Qualiter dominus proprietate feudi priuetur.

¶ Si dominus apertam feloniam cōtra vasallus fecerit. dominus p̄prietate feudi priuatur. sicut vasallus feudum amitteret hoc casu.

De feudo non habente propriam feudi naturam

¶ Jure tamē feudi cens. bitur licet p̄prie non sit feudum.

¶ De eo qui finem fecit agnato de feudo paterno.

Finē facere.

¶ Finem facere est refutare feudum.

De natura successionis feudi:

De hoc s̄.

¶ De prohibita feudi alienatione per lotharium.

De hoc s̄. dixi.

De capitaneo qui curiam vendidit: an intelligatur beneficium vendidisse.

¶ Dic q̄ sic.

Ufus Feudorum

De pace tenenda inter subditos: et iuramento fir-
manda et iudicanda. et pena iudicibus apostita q̄
eam iudicare et iusticiam facere neglexerint.

Dic. vt in eo.

De allodijs.

Allodium dicitur qd̄ est p̄prium nō tñ̄ excludit superioritatem principis. Et
est res libera de qua tamen p̄statur tributum. Allodiū.

De prohibita feudi alienatione per fredericum.

Dic vt s̄. sepe diximus.

Que s̄nt t̄ regalie.

Regalie sunt ius exigendi angarias et perangarias: quas hec constitutio ex-
primit quales sint. Regalis.

Quot testes sint necessarij ad p̄bādū feudi ingratiudinē.

Dic q̄ quinqs.

De notis feudorum.

Licet quidam habeant de votis seu tamen potius puto fore notas siue notus
super seu. factas.

Finis consuetudinum feudi.

Extrauagantes quas nonnulli col-
lationem vñ decimam appellant.

Quomodo in lese maiestatis crimine procedatur:

Hanc constitutionem dominus Bartolus solenniter cōmentauit.

Qui s̄nt rebelles:

Hoc titulo satis exprimitur.

Finis omnium Titulorum Legalium:

S 4